

Työllistettäväksi ohjaamassa – ohjaajien käsityksiä nuorten työllistettävyydestä epävarmoilla työmarkkinoilla

Samira Harjula & Janne Varjo

2000-luvun työurat ovat muuttuneet ennustamattomiksi, toistuvia siirtymiä vaativiksi ja katkoksellisiksi. Samalla yksilön vastuu ja itsenäisyys työuran muodostamisessa ovat nousseet keskeisiksi. Tässä artikkelissa tarkastelemme haastatteluaineiston (N=15) avulla, millaisena ohjausalan ammattilaiset näkevät muuttuvan työelämän ja työmarkkinat sekä millaisia subjektipositioita ohjaajat tuottavat nuorille ohjattaville puhuessaan heidän työllistettävyydestään. Tulokset osoittavat, miten nuoret asetetaan työllistettävyyden kannalta passiivisuuden ja aktiivisuuden subjektipositioihin. Ohjaajilla on valtaa määrittää, mikä on sopivaa ja toivottavaa. Tuloksista ilmenee, miten haastateltavien artikuloima ”realismin” vaatimus ilmentää tietoyhteiskunnan nuorille asettamia tavoitteita. Samanaikaisesti työmarkkinoiden epävarmuus kasvattaa riskiä jäädä niiden ulkopuolelle, jolloin hyödyntämättä jää tietoyhteiskunnalle elintärkeä potentiaali: ihminen, joka pystyy käyttämään ja luomaan tietoa aktiivisesti sopeutuen ympäristöönsä. Haastateltavien nuorilta edellyttämä ”realismi” ohjaa heitä urapoluille, joita pitkin on turvallisempi edetä. Tällöin myöhäismoderneille riskiyhteiskunnille tyypillisiä uhkia kuten syrjäytymistä voidaan paremmin hallita ohjauksen keinoin.

Asiasanat: nuoret työmarkkinoilla, opinto- ja uraohjaus, prekaari työelämä, työllistettävyyys

Euroopan unioni on pyrkinyt tietoyhteiskunnaksi, joka keskittyy kilpailuun, työpaikkojen lisäämiseen, sääntelyn purkamiseen ja talouskasvuun. Tietoyhteiskunta on rationaalisesti organisoitu, informaation hallitsema yhteiskunta (Pyöriä 2005), johon siirtyminen on muuttanut sitä, minkälaista tietoa pidetään oleellisena. (Dale ym. 2016). Stehrin (1994) mukaan työn ja pääoman sijasta nimenomaan tieto (*knowledge*) vauhdittaa yhteiskunnassa tuotannon kasvua (Haunss 2013). Suomalaisessa tietoyhteiskunnassa korostetaan oppimista sekä kykyä jatkuvaan tietoon perustuvaan uusiutumiseen, joka takaa kilpailukyvyn tulevaisuudessa (Halme, Viljamaa & Merisalo 2014). Tietoyhteiskunnan tärkeimmäksi tekijäksi nähdään ihminen, jolla on kapasiteetti käyttää ja luoda tietoa tehokkaasti sekä samalla mukautua ympäristöönsä (European Commission 2000; Kinnari 2020).

Samanaikaisesti erityisesti nuorten työurat ovat muuttuneet ennustamattomiksi, toistuvia siirtymiä vaativiksi ja katkoksellisiksi. 2000-luvun alun urakeskusteluille leimallista on ollut yksilön vastuu ja itsenäisyys työuran muodostamisessa (Vanhalakka-Ruoho 2015). Epävarmat työurat liittyvät yleisesti työelämän epävarmuntumiseen ja haurastumiseen eli prekarisaatioon, joka koskettaa ihmisiä työmarkkina-asemasta tai työnteon mallista riippumatta (Åkerblad 2015). Tietoyhteiskunnan työmarkkinasidos on heikko, jolloin määräaikaiset työsuhteet ja itsensä työllistävien katkoksellisuuden kokemukset tekevät elämästä epävakaa. Samalla epävarmuus työn pysyvyydestä katkoo työuria. (Pärnänen & Sutela 2013; Åkerblad 2015.) Yksilön vastuulla on olla kiinnostunut omasta kyvystään pysyä työllistettävänä – eli kyse on yksilön *työllistettävyydestä*, jolla viitataan yksilön sisäisiin tekijöihin, kuten asenteisiin ja taitoihin.

Ohjauksen tarkoitus on muuttunut työn ja yksilön yhteensovittamisesta yksilön työl-

listettävyyden tukemiseen. Työllistettävyyden (*employability*¹) viittaa kykyyn ylläpitää ja päivittää taitoja, tietoa, asennetta, käyttäytymistä ja suoritusta työelämässä sekä sosiaalisessa elämässä. Sen on tarkoitus ohjata yksilöä keskittymään itsensä ja uransa kehittämiseen. (Bengtsson 2011.) Samanaikaisesti nuoriin kohdistetut odotukset ja vaatimukset herättävät kysymyksen siitä, millaisiksi yksilöiden tulisi muotoutua pärjätäkseen työmarkkinoilla. Erilaiset ohjauspalvelut ovat tiukasti osa yksilön itsensä työstämistä työllistettävyyden säilyttämiseksi ja urahallintataitojen varmistamiseksi. Työllistettävyyden onkin eurooppalaisen kilpailukyvyn ja menestyksen mahdollistaja (European Commission 2000; Kinnari 2020).

Opinto- ja uraohjauksella (ohjaus) on tärkeä rooli nuorten työllistettävyyden tukemisessa. Koulutuksen ja työelämän välisten siirtymien lisääntyessä korostuvat tiedon tarve sekä yksilön kyky hallita uraansa. Taitojen ja osaamisen jatkuva kehittyminen edellyttää myös saatavilla olevia ohjauspalveluita. (OKM 2011.) Työurien muuttuessa epävarmimmiksi voidaan ohjauksen avulla torjua työelämän negatiivisia – esimerkiksi psykologisia – vaikutuksia tukemalla ohjattavan toimijuutta sekä itsensä kehittämistä (Coutinho, Dam & Blustein 2008; Lampi, Vähäsantanen & Rantanen 2019). Sanna Mäkinen ja Marjatta Vanhalakka-Ruoho (2017; ks. Uusikangas & Hiilamo 2020) ovat todenneet, että ohjaus kytketty kuitenkin poikkeuksetta yhteiskunnan tavoitteisiin, vaikka siitä olisikin nuorelle tukea ja apua.

Tarkastelemme ohjausta foucault'laisen hallinnan analytiikan valtakäsityksen mukaisesti, jolloin valta näkyy subjektien välisenä suhteena, joka toistuvasti rakentaa ja muovaa osapuoliaan (Foucault 1982, 1998; Kaisto & Pyykkönen 2010). Hallinta pyrkii ohjaamaan yksilöitä, yhteisöjä sekä väestöjä tietyllä hetkellä tärkeäksi koettujen päämäärien

mukaisesti. Ihmisiä ohjataan ymmärtämään itsensä esimerkiksi itsestään vastuussa olevina kuluttajina tai opiskelijoina. Yksilöiden aktiivisuutta tukemalla ja ohjaamalla vahvistetaan samalla talouden tuottavuutta. (Dean 2007; Foucault 2008; Rose 1999; Kaisto & Pyykkönen 2010.) Ohjaus valjastetaan tukemaan tiettyjen tavoitteiden saavuttamista; ohjauksen kansalliset kehityslinjat mukailevat tietoyhteiskunnan ja työmarkkinapolitiikan tämänhetkisiä vaatimuksia (Harjula, Kalalahti & Varjo 2021).

Hallinta tapahtuu vapauden kautta erityisesti yksilön itseohjautuvuuteen vaikuttamalla. Vapautta määritellään ja ohjataan, jolloin yksilö tekee valintoja tietyistä tarjotuista vaihtoehdoista. (Rose 1999.) Ohjausta onkin sopivaa käsitellä hallinnan näkökulmasta, sillä siinä yhdistyvät yksilön ulkoinen hallinta ohjauksen käytänteiden kautta sekä itsehallinta (Kaisto & Pyykkönen 2010). Työelämän näyttäytyessä epävarmalta ja hallitsemattomalta yksilön on hallittava itse itseään ja kykyään pärjätä. Vaikka yksilö voi pyrkiä itse vaikuttamaan työllistettävyyteensä, pyritään siihen vaikuttamaan myös ohjauksen avulla.

Tutkimuskohteenamme ovat nuorille annetut subjektipositiot (asemat, roolit ja identiteetit) sekä toimijoiden kiinnittyminen työelämän ja -markkinoiden kaltaisiin merkityssysteemeihin. Subjektipositioista käsin subjekti tulee kuulluksi ja sitä kautta paikannetuksi (Davies 2000; Ikävalko 2013). Subjektipositiot tarjoavat toimijoille erilaisia identiteettejä nimeämällä ja luokittelemalla näitä eri tavoin. Ne määrittelevät, mitä kustakin positioista käsin on mahdollista tehdä ja mikä on sopivaa. Pohjimmiltaan subjektipositiot antavat toimijoille toiminnan mahdollisuuksia ja samalla rajoittavat niitä. Tarkastelemme artikkelissa haastatteluaineiston avulla, millaisena opinto- ja uraohjaajat näkevät muuttuvan työelämän ja työmarkkinat sekä millaisia subjektipositioita ohjaajat

tuottavat nuorille puhuessaan nuorten työllistettävyydestä.

Koulutus- ja työurat muutoksessa

Anki Bengtssonin (2011) mukaan työmarkkinakelpoisuus ja aktiivinen kansalaisuus kohtavat poliittisissa strategioissa, joissa inhimillistä pääomaa muokataan eurooppalaisen tietotalouden kilpailukyvyyn nimissä. Heikki Kinnarin (2020) tutkimuksessa Euroopan unionin (EU) politiikassa oppimaan oppiminen, työllistettävyys ja aktiivinen kansalaisuus näyttävät valta- ja itsehallintatekniikoilta, joita oikeutetaan kilpailukyvyyn vaatimuksella. Niiden avulla yksilöä muokataan joustavaksi ja kilpailuyhteiskuntaan sopeutuvaksi ihmiseksi.

Elinikäinen oppiminen tukee myös osallista työllistettävyyttä, sillä se tukee työllisyyden parantamista ja aktiivisen kansalaisuuden edistämistä (European Commission 2000; Kinnari 2020). Elinikäisen oppimisen ja osaamisen kehittämiseen liittyvää ohjausta kutsutaan elinikäiseksi ohjaukseksi. Euroopan ammatillisen koulutuksen kehittämisskeskusten (CEDEFOP) määritelmässä elinikäinen ohjaus auttaa tunnistamaan kykyjä, osaamista ja kiinnostusta sekä tekemään tarkoituksenmukaisia valintoja kouluun ja työuraan liittyen. (OKM 2011.)

Ohjauksen poliittiset diskurssit korostavat riskejä, epävarmuutta ja muutoksen nopeutta. Muutos nähdään tuolloin välttämättömyytenä sekä haasteena, jota tulisi hallita. Tietoyhteiskunnassa yksilöiden lisäksi työnantaja kannustetaan investoimaan työurien kehittämiseen osaavamman työvoiman saamiseksi sekä talouskasvun että hyvinvoinnin takia. Investoinnit työurien kehittämiseen synnyttävät tuottavampia työntekijöitä, vahvistavat kilpailukykyä ja tukevat yksilöiden kykyä pysyä työllistettävänä. (Bengtsson 2011.)

Työurien ja työllistettävyyden kehittämisen välttämättömyys perustuu tietoyhteiskunnan, kilpailukyvyyn ja talouskasvun ylläpidon logiikkaan.

Uraohjaus perustuu ajatukselle itsenäisestä yksilöstä, joka pystyy kantamaan vastuun itsestään sekä olemaan oman elämänsä asian tuntija (Bengtsson 2011). Uranhallintataidot eivät tällöin liity lahjakkuuteen, vaan kykyyn kohdata muutoksia ja vaikeuksia sekä oppia oppimaan: on pystyttävä arvioimaan itseään, tuntemaan itsensä sekä kuvailemaan omia kompetenssejaan eri tilanteissa (Council of the European Union 2008; Bengtsson 2011). Onkin ilmeistä, että uranhallintataidot ja työllistettävyys ovat toisiaan muistuttavia yksilöön kohdistuvia vaatimuksia, joilla pyritään kiinnittämään jokainen työhön ja yhteiskuntaan.

Nuoret ohjauspalveluiden kohteena

Ohjauksen tehtävänä on huolehtia sujuvista siirtymistä koulusta työelämään sekä yksilön työllistettävyyden tukemisesta – ohjaustyön konteksti onkin tiukasti sidottu laajempiin työllistymistä ja työllistettävyyttä koskeviin tavoitteisiin. Sitä määrittävät erilaiset kansalliset koulutusta ja työllistymistä koskevat lainsäädännölliset velvoitteet. Siirtymien tukeminen on ohjauksellinen keino vähentää koulutus- ja urapolkujen katkoksia sekä ehkäistä syrjäytymistä. (OECD 2004.)

Peruskoulun ja lukion opinto-ohjauksen tavoitteet ovat hyvin samankaltaiset tulevaisuusorientoituneessa näkökulmassaan. Ohjauksen tarkoituksena on tukea uravalintoja koskevia päätöksiä sekä kehittää kykyä ja taitoja selvittää siirtymisestä opinnoista työelämään (OPH 2014, 2019; Varjo, Kalalahti & Silvonen 2020). Myös ammattikouluissa keskitytään tukemaan opiskelijoiden siirty-

miä, koulutusvalintoja, työelämätaitoja sekä urasuunnitelmia (OPH 2021). Ohjauksessa keskitytään siirtymävaiheisiin sekä nuorten taitojen ja kykyjen tukemiseen, joilla pärjää prekaareilla työmarkkinoilla. Erilaisissa ohjauspalveluissa (esim. TE-toimistot, työpajat) puolestaan pyritään edistämään yksilön työllistymistä esimerkiksi työnhaku- tai uravalmennuksen muodossa (TEM 2020).

Työelämän lisääntynyt epävarmuus ja koulutuksen ja työn ulkopuolelle jääminen jakavat nuoria erilaisten palveluiden piiriin. Siirtymien katkonaisuus johtaa nuoria esimerkiksi TE-toimiston asiakkaiksi; ongelmien kasaantuessa palvelukontaktit lisääntyvät myös sosiaalitoimeen, päihdepalveluihin ja erityisnuorisotyöhön (Aaltonen, Berg & Ikäheimo 2015; Karjalainen 2013; Haikkola, Näre & Lähteenmaa 2017).

Yhteiskunnan osoitukseen perustuva, normatiivinen kehityskulku lapsuudesta aikuisuuteen ei välttämättä kohtaa nuorten omien voimavarojen, valmiuksien tai suunnitelmien kanssa (Mäkinen 2015) – osa nuorista on haavoittuvassa tilanteessa eikä pääse koulutukseen tai menesty siellä. Elinikäinen oppiminen on valjastettu tukemaan nuoria syrjäytymisen ehkäisemiseksi integroimalla heidät työmarkkinoille (Rambla, Kovacheva & Parreira do Amaral 2019). Elinikäinen oppiminen nähdään ratkaisuna tietoyhteiskuntaan siirtymisestä aiheutuviin ongelmiin (Kinnari 2020), ja samalla ohjaus on muodostunut Euroopassa elinikäisen oppimisen toteuttamisen keskeiseksi välineeksi (Bengtsson 2011).

Erilaisissa ohjauspalveluissa ja -suhteissa on kysymys myös vallasta, kyvystä tuottaa erilaisia subjektipositioita. Ne eivät ole aiemmin sovittuja olemassa olevia valmiita paikkoja, joihin yksilöt asettuvat, vaan positiot tuotetaan aina sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993.) Ohjaajilla on valtaa tuottaa nuorille erilaisia, sopivaksi nähtyjä positioita havaittujen kykyjen ja ominaisuuks-

sien mukaisesti. Tutkimuksemme kohteena ovatkin nimenomaan ohjaajien näkemykset ja heidän tuottamansa subjektipositiot nuorille.

Tutkimusasetelma

Tutkimusaineistona käytetään syksyllä 2020 tehtyjä opinto- ja uraohjaajien haastatteluja (N=15). Teemahaastattelut käsittelivät muun muassa ohjaajan ja ohjattavan yhteistyötä, ohjattaville asetettuja tavoitteita sekä ohjaustyötä muuttuvassa työelämässä. Aineiston analyysissä tarkastellaan ohjausalan ammattilaisten puheessa muodostuneita subjektipositioita ohjattavista nuorista (15–29-vuotiaat). Ohjattavat nuoret ovat peruskoulussa, ammattikoulussa, lukiossa sekä erilaisissa nuorille tarkoitetuissa työllisyyspalveluissa ja työpajoilla eteläsuomalaisessa, keskikokoisessa kunnassa. Jotkut ovat etsivän nuorisotyön asiakkaita. Ohjausalan ammattilaiset työskentelevät kunnan työllisyyspalveluissa, kouluissa ja oppilaitoksissa, etsivän nuorisotyön ohjaajina ja ohjaukseen liittyvissä johtotehtävissä.

Aineiston ensimmäisellä lukukerralla kirjattiin ylös alustavia ilmaisuja ja huomioita työmarkkinoista ja nuorista siellä. Aineistosta jätettiin pois opiskelua tai koulunkäyntiä koskeva puhe. Paikannetut ilmaisut jäsentyivät taulukoihin alakategorioittain: työelämä (työelämän muuttuneet odotukset ja työllistyminen muuttuvassa työelämässä) sekä ohjaajien käsitykset ohjattavista nuorista (motivoitunut, rohkea, suunnittelukyvytön, sitoutumaton). Alakategoriat yhdistettiin suuremmiksi teemoiksi. (Tuomi & Sarajarvi 2018.) Tässä vaiheessa huomio kiinnittyi diskurssiteorian periaatteiden mukaisesti siihen, kuinka kieli toimii tekstien kautta tuottaen diskursseja (Laclau & Mouffe 1985).

Kun teemat olivat jäsentyneet, vuorossa oli varsinainen diskursiivinen analyysi. Kun teemoittelun avulla oli löydetty erilaisia tapoja

määritellä ja ymmärtää sosiaalinen maailma, paikallistettiin ne artikulaatiot, joiden avulla merkitykset pyrittiin kiinnittämään tietynlaisiksi. Huomio kiinnittyi nimenomaan käytettyihin ilmauksiin, nimeämisiin ja (pois) valintoihin sekä näiden perusteluihin. (Laclau & Mouffe 1985.) Ohjaajien puheessa rakentuvat diskurssit muodostavat nuorten subjektipositiot. Ymmärrämme analyysissä paikannetut diskurssit Foucault'n käsityksen mukaisesti, jolloin diskurssi näyttäytyy säätelyvaltaa korostavana, merkitysten tuottamisen rakennelmana. Diskurssi muokkaa subjekteja sosiaalisen asemoinnin, subjektiviteetin ja äänen suhteen. (Ks. esim. Foucault 1980; Edwards 2008.) Diskursianalyysissä selvitetään, mitä instituutioita diskurssit vahvistavat tai vaimentavat ja ketkä diskursseista hyötyvät (Parker 1992; Juhila 1999). Foucault'laisen näkökulman mukaan subjektipositiot syntyvät vallasta. Ymmärrys subjektipositioista, joihin yksilö samaistuu, voi olla valaisevaa kyseiselle yksilölle, mutta ne voivat myös hallita oletuksilla siitä, mikä on normaalia ja hyväksyttävää. (Törrönen 2001.) Subjektipositio asettaa tiettyjä rajoja ja mahdollisuuksia ohjattavien toimijuudelle eli määrittää, mitä heille on saatavilla olevaa tai mitä on käytettävissä.

Hallinnan tutkimuksessa avoimen sisällön saava subjektin käsite kattaa erilaiset minuudet, persoonallisuudet, toimijat, identiteetit ja agentit, jotka saavat aikaan hallinnallisia toimia muovaantuen samalla itse niissä (Kaisto & Pyykkönen 2010). Subjektin muotoutumista on aina tarkasteltava tapahtumayhteydessään, kuten tässä artikkelissa tarkastelemme subjektin muodostumista ohjaajien puheessa. Deanin (1995) mukaan hallinnan analyysissä vältetään subjektin ominaisuuksien määrittelyä etukäteen, jotta subjektiiin kiinnitettyjä ominaisuuksia ei tarkasteltaisi subjektin sisäisinä ominaisuuksina (Kaisto & Pyykkönen 2010). Artikkelissa tutkimme

ohjattavien subjektin muodostumista nimenomaan ohjaajien puheen tuottamana, emme ohjattavien sisäisinä ja ennalta määrättyinä piirteinä. Ohjaajien puheen kautta ei myöskään tavoiteta sitä, miten nuori itse näkee itsensä. Niin ikään ohjauksen rakenteelliset, esimerkiksi kategorisoivat, yleistävät ja epätasa-arvoa tuottavat mekanismit jätämme jatkotutkimuksen kohteeksi.

Hallinnan tutkimus perustuukin kysymyksille siitä, millaisia etukäteen oletettuja ja subjektiuden muotoja hallinta sisältää ja millaisia muutoksia tavoitellaan. Kohteena ovat valtaa harjoittavien auktoriteettien (ohjausalan ammattilaiset) sekä hallinnan kohteiden (nuoret) asemat, kyvyt ja ominaisuudet. Tarkoituksena on tutkia, millaista käytöstä subjektilta oletetaan tai millaisia kykyjä ja ominaisuuksia halutaan vaalia. (Dean 1999; Kaisto & Pyykkönen 2010.) Nämä hallinnan ja vallan kysymykset ovat olennaisesti läsnä artikkelissamme.

Tässä tutkimuksessa kysymme: Millaisena opinto- ja uraohjaajat näkevät muuttuvan työelämän ja työmarkkinat? Millaisia subjektipositioita ohjaajat tuottavat puhuessaan nuorten työllistettävyydestä?

Tulokset

”Kaikki muuttuu” – työelämän muutos ohjauksen haasteena

Ensimmäisessä empiirisessä alaluvussa vastaamme tutkimuskysymykseen: millaisena opinto- ja uraohjaajat näkevät muuttuvan työelämän ja työmarkkinat? Haastatteluissamme ohjaajat puhuvat runsaasti vaatimuksiltaan kovemmaksi muuttuneesta työelämästä sekä nuorten työllistymismahdollisuuksista. He näkevät erityisesti työnhaun logiikan muuttuneen ”entisestä” ja nuorten aseman muuttuneen aiempaa monimutkaisemmaksi

työmarkkinoilla. Ohjaajat ymmärtävät työuran prekaarina ja pirstaleisena: ammattia tai työpaikkaa voi – ja täytyy – vaihtaa useasti elämän aikana. Ansiotyön mahdollisuudet muuttuvat, eivätkä ohjaajatkaan aina tunnista nuorten uusia ammatteja tai ymmärrä heidän uratoiveitaan. Eräs ohjausalan ammattilainen kuvaa työnhaun muuttuneen ”työkkäriin kävelystä ja kortistoon ilmoittautumisesta” seuraavanlaiseksi:

Harvassa paikassa enää sillai, et kävelet vaan ovesta sisään, niin sua sinne oteta töihin, että se työnhaku on muuttunu ihan erilaiseks. (...) Mitkä on monille oikeesti esteitä sit, et siel on videohaastattelua tai jotain, et se on ihan erilaista. Se ei riitä, et sä lähetät sen CV:n tai jonkun työhakemuksen, vaan siellä on sitten kuusportaittainen videohaastattelu, ennen kun sä pääset ees työpaikalle asti, niin se on monelle tosi jännittävä tilanne, jos ei oo siihen tottunu, niin kyllä siinä ohjaustyössä ja uraohjauksessa pitää sellateisiin asioihin keskittyä ihan tosi paljon. (Haastateltava 7.)

Haastateltava tuo ilmi menneiden aikojen ja nykyajan työnhaun käytännöt. Joillekin uudenlaiset työnhaun tavat voivat tuottaa vaikeuksia. Työnhaun vaatimusten koveneminen voidaan rinnastaa prekaariin työhön liittyvään ”yrittämiseen” eli omien uramahdollisuuksien edistämiseen. Tähän liittyy kuitenkin negatiivisia vaikutuksia, kuten uupumusta ja riittämättömyyden tunnetta. Yksilö ei pysty tai jaksa vastata työn vaatimuksiin esimerkiksi kilpailuhenkisyydestä tai jatkuvasta kehitymisestä. (Åkerblad 2015.)

(...) mua toi elinikäinen oppiminen jäi et musta tuntuu et siitäkin yhä enemmän puhutaan et aikanaan se on varmaan ollu sitä et okei must tulee sairaanhoitaja, ja mä teen sitä hamaan tappiin tyypisesti. Mut oikeesti et nyt on enemmän pätkätyötä ja aikuisiällä voi kouluttautua ja vakkari paikkoja on ehkä vähemmän saatavilla tai sit muuten vaan ihmiset vaihtaa enemmän työpaikkaa et mä aatelen et se on ehkä nykypäivää myös enemmänkin. (Haastateltava 8.)

Haastateltavan puheesta käy ilmi, että työelämä on muuttunut ajoista, jolloin esimerkiksi sairaanhoitajaksi koulutautunut tekee samaa työtä lopun ikänsä. Nykypäivän työelämää kuvastavat pätkätyöt sekä ammatin vaihtuminen.

Musta se antaa mahdollisuuksia siihen, kun sitä työpaikkaa saakin vaihtaa nykyään. Enää ei olla sitä 40 vuotta siinä samassa paikassa, vaikka se on kuinka typerää, niin... Se että on enemmän mahdollisuuksia on musta ohjaavassa roolissa. Me voidaan niin kun rohkaista entistä enemmän siihen, että saadaan ihmisiä tekemään itselle mieluisia asioita. (Haastateltava 12.)

Vakituisen työn puute saa ohjaajan puheessa myös mahdollisuuden vivahteen. Ohjauksella voidaan kannustaa ohjattavia tekemään itse haluamiaan asioita. Täystyöllistyminen ylipäättään on murtumassa oleva käsitys toisen ohjaajan mukaan:

Et ei ajatella sillä lailla, että työllistyminen tapahtuu välittömästi, sillä lailla että työllistyn avoimille työmarkkinoille vaan nimenomaan tulisi laaja-alaisemmin niitä eri vaihtoehtoja otettaisiin huomioon. Ajattelen jotenkin semmosta osatyökykyisyyden huomioimista, että ei välttämättä, voi olla henkilöitä jotka ei kerta kaikkiaan ikinä tule työllistymään täysin, täyteen työaikaan tai työuraan vaan pitää jotenkin löytää ehkä semmosia moninaisempia vaihtoehtoja sille työllistymiselle. (Haastateltava 15.)

Työsuhteiden muuttuessa myös ansaintalogiikka on muuttunut – nuorten mahdollisuudet ansaita valitsemallaan työllä voi hämentää ohjaajia. Tulevaisuus tuo tullessaan ammatteja, joita ei vielä ole keksitty, samalla kun esimerkiksi harrastuksista tulee työtä, joilla nuoret elättävät itsensä.

Et se, et osa luo nyt jo uratarinaa itselleen ja osaa aattelee niin, et mä teen vähän sitä mitä sattuu hetken aikaa, jotta mä saan rahaa voidakseni tehdä jotain muuta, kun työtä. Ja sit usein me jotka sitä

ohjausta annetaan, niin meille toi saattaa olla vähän niinku vieras ajatus. Et ah, sä et haluukkaan tehdä niinku työtä koko loppu elämääs? Tai niinku... ai, sulle ei riitä niinku neljän viikon kesäloma? Vaan sä haluat niinku snoukkaa puol vuotta? Oookoo... niin tavallaan se, et me ymmärretään ja annetaan sille ihmiselle mahdollisuus kukoistaa siinä missä hän on. (Haastateltava 14.)

Työelämän murros ei näyttäyty haastateltavien puheessa pelkästään deterministisenä, elämää hankaloittavana asiana. Osa nuorista ottaakin jo uudet työllistymisen ja vapaa-ajan mahdollisuudet itsenäisesti haltuun niin, ettei ohjauksen tarvitse siihen edes puuttua. Ohjauksen olisi puolestaan sopeuduttava ymmärtämään, että nuorella voi olla muita tavoitteita kuin täystyöllistyminen tai työllistyminen perinteisiin ammatteihin. Tietoyhteiskunnan vaatimusten mukainen ja tietyin vaiheineen etenevä kulku koulutuksesta työhön ei kohtaakaan nuoren omien suunnitelmien kanssa.

Myös osaaminen muuttuvassa työelämässä mietitytti haastateltavia. Erään haastateltavan (8) mukaan uuden osaamisen ja teknologian kehittymisen myötä nuoret ovat taitavampia asioissa, joita ohjauksessa ei välttämättä ymmärretä. Nuorten osaaminen ei ole kunnolla jäsennettävissä.

Toisaalta toinen haastateltavista toteaa, että oppimisen taitoja täytyisi vahvistaa, ”jotta sitten pystyy omaksumaan niitä uusia tarvittavia tietoja, taitoja sen työelämän murroksessa. Et enää ei pärjää siinä pienessä, yhdessä työpaikassaan sitä 40–50 vuotta...” (Haastateltava 13.)

Haastateltavan puheessa jatkuva itsensä kehittämisen edellytys korostuu prekaarissa työelämässä. Helposti uusia taitoja oppivat ovat vahvassa asemassa, kuten tietoyhteiskunnan vaatimukset korostavat. Nuoret ovat taitavampia uuden teknologian hallinnassa, mutta myös uusia taitoja ja oppimaan oppimista on jatkuvasti kehitettävä elinikäisen oppimisen ideologian mukaisesti.

Haastateltavien puheessa työelämästä vastakkain asemoituvat mennyt ja nykyinen. Vakinaiset ja koko työuran säilyvät työpaikat ovat katoamassa. Työnhaun ehdot ovat muuttuneet entistä haastavammiksi joillekin: enää ei vain ”kävellä työkkäriin” ja ”ilmoittauduta kortistoon”. Toisaalta myös työelämän tulisi ohjaajien mukaan joustaa: työllistymisessä on otettava huomioon yksilöiden erilaiset mahdollisuudet työllistyä. Nuoret eivät välttämättä taivu työmarkkinoiden tiukentuneisiin vaatimuksiin sellaisenaan, vaan ottavat aktiivisesti käyttöön uudenlaisia tapoja ansaita. Työ merkitseekin vain keinoa, joka mahdollistaa keskittymisen itselle tärkeisiin asioihin. Nuorten uudenlaiset taidot (uusi teknologia) ja osaaminen ovat myös vaikeasti hahmotettavissa ohjaajille. Tärkeää olisi kuitenkin oppia oppimiaan uusia taitoja ja kehittyä, sillä muuttuvassa työelämässä selviämisen vaatii sitä.

”Aktiiviset pärjää” – nuoret työelämän muutoksessa

Toisessa empiirisessä alaluvussa vastaamme tutkimuskysymykseen: millaisia subjektipositioita ohjaajat tuottavat puhuessaan nuorten työllistettävyydestä? Puhuessaan nuorten ominaisuuksista ohjausalan ammattilaiset käsittelevät aktiivisuutta työnhaussa, motivaatiota sekä itsenäisyyttä työnhaun prosessien eteenpäin viemisessä. Toisaalta oma osaaminen ja kyvyt on havahduttava huomaamaan: työnhaakuun on sitouduttava ja muutoksiin on oltava valmis erityisesti työttömänä. Aktiivisuuden vastinpariksi puheissa muodostuu passiivisuus, joka ilmenee sitoutumattomuutena ja suunnittelukyvyttömyytenä.

Haastateltavat korostavat tyypillisesti aktivoitumista ja motivaatiota työelämässä ja työnhaussa:

(...) me ollaan katottu, et ykköstekijä meillä on se, et asiakkaalla on motivaatiota, meidän firmat monesti hakee henkilöitä, joille ei tarvii mitään muuta olla, kun motivaatioo, ei tarvii koulutusta eikä kokemusta. (Haastateltava 3.)

Esimerkiks jos on jo kokemusta paljo, tehny työtä ja osaamista, koulutusta ja vähä tämmönen saattaa olla vähä ammatinvaihtaja. Esimerkiks saattaa olla fyysisesti joku vamma, tai näin. Et ei pysty tekee sitä edellistä työtään, nii tällanen ihminenhan on sillä tavalla helppo, et hän on aktivoitunu ja motivoitunu. (Haastateltava 2.)

Haastateltavien mukaan työnhaussa motivaatio nähdään koulutusta ja kokemusta tärkeämpänä. Entiseen työhönsä kykenemätön ihminen nähdään motivoituneena ja aktiivisena työnhakunsa suhteen. Työllistettävyyden näkökulmasta tällainen yksilö on ihanteellinen, sillä hänen täytyy pystyä muokkaamaan asennettaan myönteiseksi työnhakua varten. Aktiivisuuteen kuuluu myös rohkeus lähteä toteuttamaan omia urahaaveita ja omaa elämää. Joiltakin rohkeus ei tule luonnostaan. Vaikka ohjauksen tarkoituksena on herätellä rohkeutta, se näyttäisi kuitenkin lähtevän ensisijaisesti yksilöstä itsestään. Hyvin samansuuntaisesti Emilia Lammen, Katja Vähäsantasen ja Johanna Rantasen (2019) tutkimuksessa ohjaajien haasteista työelämän murroksessa haastatellut ohjaajat kokivat, että usealta asiakkaalta puuttuu rohkeutta tehdä päätöksiä ja viedä elämäänsä eteenpäin. Tällöin korostuivat ohjaajien kannustaminen ja motivointi epävarmuuden hillitsemiseksi. (Lampi, Vähäsantanen & Rantanen 2019.) Ohjauksen avulla voidaan saada yksilö ajattelemaan toisen tilanteestaan tai itsestään, jolloin hallinta pyrkii vaikuttamaan yksilön itseohjautuvuuteen.

Joskus on käyny niin, että asiakkaalla on joku muu ala tai koulutus, missä hän on ollu, ja hän aluksi ilmottaa, että hän haluaa tämän alan töitä. Sit jos sain sivulauseessa tuleekin esille, et hän onkin aina

ollu kiinnostunut jostain muusta alasta tai urasta, jossain vaiheessa. Ja se ollu jännä sit, kun mä oon ottanu sen asian esille, ja sitä on ruvettu pohtimaan, niin asiakas onkin innostunu ja lähteekin nyt sitä kohti sitten. Eli uskallusta mennä sitä omaa toivetta kohti. (Haastateltava 4.)

Mä haluaisin oikeesti olla ohjaamassa semmosia nuoria, jotka uskaltaa ja rohkenee ottaa sen oman elämän omiin käsiinsä. Mä tavallaan haluan luottaa siihen, että nuoret lopulta luo ite sen työelämänsä. (Haastateltava 1.)

Nuorten nähdään myös luovan oman työuransa ehdot – työelämä ei olekaan staattinen, vaan nuoret pystyvät vaikuttamaan siihen. Eräs haastateltavista (1) mainitsee myös, että elinikäinen oppiminen auttaa mukautumaan muuttuvaan työelämään niin, että yksilö ottaa aktiivisen roolin elämänsä suhteen eikä elä valmiiksi asetetun kaavan mukaisesti. Vaikka haastateltavat näkevät yleisesti työelämän ja -markkinat epävarmoina, kyseinen haastateltava kokee, että nuorella on mahdollisuus vaikuttaa näihin. Herääkin kysymys, voiko nuori oikeasti vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin tai globaaliin kilpailutilanteeseen vain muokkaamalla asennettaan aktiivisemmaksi.

Toisen haastateltavan (4) mukaan ohjauksella voidaan tukea itsestä lähtevää aktiivisuutta: ”Täytyy aktiivisesti viedä sitä omaa työnhakuprosessia eteenpäin, pystyä viemään. Että ollaan semmonen lisätuki ja ehkä voidaan antaa semmosia vinkkejä siihen työnhakuun, mutta itsenäisesti viedä sitä työnhakua eteenpäin.” Aktiivisuuden subjektipositio sisältää olettamuksen siitä, että ohjattavan on pystyttävä toimimaan ja tekemään päätöksiä autonomisesti sekä si-vuuttamaan valmiiksi asetetut konventiot. Ohjaajilta voi (ja pitääkin) ottaa neuvoja vastaan, mutta työnhakua on vietävä itse eteenpäin. Edellä mainittua haastateltavaa (1) mukaillen työelämän suhteen ei voi seurata valmiita kaavoja tai riippua täysin ulkopuo-

lisen ohjauksen varassa. Itseohjautuvuuteen ohjaaminen korostuu, kun nuorilta edellytetään autonomista päätöksentekokykyä. Toisaalta nuorten tekemät päätökset ja urahaaveet vaativat ohjaukselta korjausliikkeitä realistisempaan suuntaan. Haastateltavien puhe ohjattavien toivotuista ominaisuuksista painottavat vastuunottoa sekä kykyä kohdata vaikeuksia, jotka ovat keskeisiä uranhallintataitoja.

Nuorten omien tavoitteiden asettelusta puhuttaessa eräs ohjaaja totesi millaisia kyseisten tavoitteiden tulisi olla: ”Se, että on valmis muutokseen, jos on työttömänä. Valmis tekemään sen kanssa töitä ja valmis sitoutumaan siihen” (Haastateltava 4). Osa nuorista ei ohjaajan mukaan ymmärrä työnhakua edistävien toimenpiteiden (kuten CV:n) tekemistä. Tällöin ohjaajan on heräteltävä nuorta huomaamaan asian tärkeys.

Ihmisellä, kun on ollu työttömänä jonkin aikaa, niin ehkä itsetunto on vähän laskenu, mikä on ymmärrettävää. Eli semmonen... Luottaa niihin omiin kykyihin ja osaamiseen. Kun joiltakin asiakkailta kysyy, että mitkä on sun vahvuudet, niin kyllä osa hämmästyty kysymystä, eikä oikein osaa sanoa heti, niitä pitää vähän kaivella. Eli sen oman osaamisen huomaaminen ja tunnustaminen ja myöntäminen. (Haastateltava 4.)

Työllistettävyyden määreisiin kuuluu kyky ylläpitää ja päivittää omia tietojaan, taitojaan sekä käyttäytymistään. Huono itsetunto ja epätietoisuus omista vahvuuksista eivät siis kuulu työllistettävyyteen. Jotkut ohjattavista eivät osaa sanoittaa vahvuuksiaan tai luota omiin kykyihinsä. Omien kykyjen ja osaamisen osoittaminen muille tukee elinikäistä oppimista ja työllistettävyyttä. Elinikäisen oppimisen diskurssi korostaa monenlaisia tunnustamisen tapoja, kuten ansioluetteloita tai arviointihaastatteluja, joissa yksilön tulee mainostaa itseään (*promote*) esimerkiksi tulevalle työnantajalle (Fejes 2008).

Yksi haastateltavista kuvaa seuraavassa sitaattissa uraohjauksen tavoitteita sekä nuorten suhtautumista omaan tulevaisuuteensa:

Se selkeys. Ja et siellä vois näkyä joku semmonen tulevaisuuden skenaario, et miten se vois mennä. Nuorillekin, ne on kauheen hektisii. Ne elää sitä yhtä päivää, ne on vähä niinku kultakalat, mitkä vetää kerran ympäri ja se unohtuu mitä on tehny. Tää ainaki tää nuori sukupolvi. Mutta se, että sinne löytys se ymmärrys sille nuorelleki, jos puhutaan nuorista, nii varsinki nii, niitten pitäis nähdä sinne tulevaisuuteen. (Haastateltava 2.)

Haastateltavan puheessa nuoret elävät hetkessä eivätkä osaa suunnitella tulevaisuuttaan. Suunnittelukyky nähdään ohjattavalle tärkeänä, mutta vielä kehittymättömänä ominaisuutena.

Kyllä se, että aktivoituu siihen työnhakuun, työn teke-, siihen opiskeluun liittyen, tai tota niin... Et no, se, niinku se aktiivinen. Et se löytäis sen, ite sen tilanteen. Ku tommonen, meilläki sitte saattaa olla joku nuoriki, joka on koulun jälkeen valmistunu, mut ei oo pariin kolmeen vuoteen ollu töissä, nii se tahtoo tulla semmonen laiskuus ja ihminen vaan jotenki löysääntyy, jos niin sanotaan, nii ei löydä enää semmosta aktiivista toimintaa. Nii se, meidän tehtävänä on nyt viritää se meidän asiakas sillä tavalla aktiiviseks. (Haastateltava 2.)

Ohjaajan puheessa työttömänä ollutta nuorta uhkaa laiskistuminen ja ”löysääntyminen”, josta seuraa passivoituminen. Motivointi nähdään vaikeana, kun nuori ei ole ollut töissä tai harrastuksissa. Ohjattavalta toivotaan kuitenkin kykyä löytää tilanteet itsenäisesti, vaikka ohjaajan onkin viritettävä ohjattava toimeliaaksi.

Aktiivisuuden ja motivaation tavoitteissa tärkeäksi muodostuu asioiden tekeminen. Sosiaalipolitiikka ja julkinen keskustelu usein kannattavat esimerkiksi NEET-nuorten ajankäytön muovaamista tapahtumarikkaaksi (työhön sijoittaminen, kurssitus) nuorten

suojelun varjolla. Nuorten on parempi tehdä jotakin kuin ei mitään. (Simmons, Thompson & Russell 2014; Haikkola 2019.) Tämä oikeutetaan sillä, että osallistumatta jättäminen muodostaa riskin ikuisesta sosiaalisesta eksklusiosta (Haikkola 2019). Motivaation ja aktiivisuuden puute nimetään haastateluissa ohjaustyön haasteeksi, mutta ohjaajalle aktiivisuuden muokkaaminen on mielekästä työtä, kuten seuraava haastateltava toteaa:

Et mullaki yks poikaki, sen piti mennä työhaastateluun, mutta sen pankkikortti ei toiminu pankki-automaatissa, ei saanu bussirahaa kahen kilometrin, puoletoista kilometrin päähän työhaastattelupaikkaan. Se motivaatio siinä näky aika hyvinki. (...) Ja itseasiassa sama kaveri, ku se tuli mulle haastateluun, nii mä sit kättelin sitä, nii se ei noussu tuolist ylös. - - Mulla on sellanen sanonta, et on nii löysä, et jos on sukassa reikä, nii siitä valuu ulos. Tottahan se ensikohtaaminen ja just se motivaatio, et miten sitä ihmist saa sit motivoituu siihen oman elämänsä hallintaan ja tämmösiin asioihin, nii mä tykkään haasteellisist. (Haastateltava 2.)

Kuvauksen nuoren motivaation puute näkyi ohjaajan mukaan hänen asenteessaan ja käytöksessään selkeästi. Ne muotoutuvat ohjaajan puheessa vääränlaisiksi ja ei-toivotuiksi suhteessa työllistettävyyteen. ”Löysyys” ja käytöstopojen puuttuminen ohjaustilanteessa voivat kuitenkin olla yksilön tapa vastustaa häneen kohdistettuja vaatimuksia. Nuoret tekevät vastarintaa usein toimintansa kautta ennemmin kuin sanoittamalla huolensa (Kallio & Häkli 2011; Haikkola 2019). Nuoret työvoimapalveluissa vastustavat toimia esimerkiksi keskeyttämällä tai peruuttamalla kurseja (ks. esim. Simmons, Thompson & Russell 2014; Haikkola 2019). Yksi haastateltava (7) luettelee tyypillisiä asiakkaisiinsa liittyviä ongelmia ja toteaa lopuksi, että yhteiskunnassa pärjäävät tietynlaiset henkilöt. ”Prototyypillisellä” asiakkaalla on useampi koulutus kokeiltuna, mutta kiinnittyminen koulutukseen ei ole tapahtunut. Taustalla on erilaisia oppimisvai-

keuksia, mielenterveys- tai päihdeongelmia tai perhe- ja rahahuolia, mutta ongelmia voi piillä myös omissa sosiaalisissa taidoissa:

Voi olla sitten pulmaa siinä vuorovaikutuksessakin. Ja ehkä tää meidän yhteiskunta, kun täällä pärjää semmoset hyvin sosiaaliset hyvät tyypit, niin sitten jos ei ole siihen muottiin taipuvainen, niin sitten voi olla, et on isoissa ongelmissa sekä kaveripiirissä, ehkä perheen kanssa, koulussa, työllistymisessä, et se kantaudu sitten siellä moneen paikkaan. Mut et moninaiset tietenkin on, mutta kyl siellä pääsääntöisesti on se, et jostain syystä ollaan tavallaan tipahdettu siitä yhteiskunnan asettamasta putkesta. (Haastateltava 7.)

Työllistettävyyden käsite ulottuu työelämän lisäksi myös yksilön sosiaaliseen elämään. Kuvailtu asiakas on haastateltavan mukaan epäonnistunut työllistettävyytensä ylläpidossa molemmilla alueilla. Haastateltava tunnistaa kuitenkin jonkinlaisen muotin, johon yksilöt joutuvat itsensä asettelemaan pärjätäkseen eri elämänalueilla. Mielenterveys- ja päihdeongelmat eivät muutenkaan korostuneet ohjaajien puheissa. Esimerkiksi haastateltava 3 toteaa, että ”me katsotaan, et ne ei oo meidän perustyötä” ja että asiakkaiden tulisi olla hyväkuntoisia ohjaukseen tullessaan. Mielenterveydestä puhuttiin asiana, joka täytyisi ensin hoitaa kuntoon, jotta ohjaustyötä voitaisiin jatkaa (Haastateltavat 3 ja 7).

Haastateltavat näkevät, että aktiivisuus – joka on tunnusomaista elinikäisen oppimisen ja tietoyhteiskunnan diskursseissa – ei ole kaikille ohjattaville ominaista. Nuorten kyky päivittää omia asenteitaan, käytöstään ja suoritusta työelämässä on heikko, jolloin riski työelämän ja yhteiskunnan ulkopuolisuudesta kasvaa. Haastateltavien mukaan ohjauksen tehtävä on pyrkiä kääntämään nuorten passiivisuus aktiivisuudeksi, mutta nuoren on itse otettava suurin vastuu suunnan muuttamisessa.

Edellä oleva osio vastaa toiseen tutkimuskysymykseemme siitä, millaisia subjek-

tipositioita ohjaajat tuottavat puhuessaan nuorten työllistettävyydestä. Aktiivisuuden määritelmistä löytyvät ohjenuorat passiiviselle ja työllistettävyydeltään epävarmoille ohjattaville. Aktiivisuus korostaa nuorten työllistettävyyden kehittämiseen tarvittavia asenteita, jotka auttavat preekareilla työmarkkinoilla pärjäämisessä. Passiivisuus – aktiivisuuden ja työllistettävyyden vastakohtana – tarkoittaa ominaisuuksia, joilla nuori ei pysty toimimaan työmarkkinoilla tehokkaasti ja varmasti (välttyäkseen syrjäytymisen riskeiltä). Ohjaus joutuu toimimaan kääntääkseen passiivisten nuorten suunnan kohti aktiivista, jatkuvasti itseään kehittävää ja työllistettävyydestään huolehtivaa tietoyhteiskunnan jäsentä. Haastateltavien puhe nuorten ominaisuuksista jättää ulkopuolelleen, mitä yhteiskunnan rakenteet mahdollistavat tai estävät sekä missä määrin yksilö voi todellisesti vaikuttaa rakenteisiin käytöstään ja itseään muokkaamalla. Rakenteelliset esteet, kuten sosioekonomisen taustan tai mielenterveysongelmien vaikutus työmarkkinoilla pärjäämiseen, jäivät puheissa vähälle huomiolle.

Ohjauksessa hallinnan kohteena ovat siis subjektin kyvyt ja ominaisuudet, joihin ohjaajat tavoittelevat muutosta. Ohjausalan ammattilaisten näkemykset heijastavat kahdenlaista tapaa ajatella nuorten työllistettävyydestä prekariaatin kontekstissa. Nuorilta halutaan suunnittelu- ja sitoutumiskykyä sekä rohkeutta lähteä kohti tavoitteitaan. Suunnittelutaidot, oikeanlainen asenne sekä omien taitojen ja kykyjen tunnistaminen ovat tärkeitä välineitä työmarkkinoilla pärjäämiseen. Vaikka ohjaajien käsitykset mukailevat käsitystä prekaarista työelämästä sekä tietoyhteiskunnan vaatimasta työllistettävyydestä, on nuorilla silti mahdollisuus toimia toisin. Osa nuorista vastustaa ulkopuolelta asetettuja vaatimuksia luomalla omia urapolkujaan, käyttäytymällä odotetun vastaisesti tai työllistymällä omin ehdoin. Kuva nuorista

ottamassa haltuun työelämää omilla ehdoillaan saa kuitenkin vastuksen, kun osa haastateltavista haluaa sisällyttää realismia nuorten urahaaveisiin.

”Ei auta kuvitella liikoja” – ohjaus ”realistisiin” valintoihin valmentamisena

Kolmannessa empiirisessä alaluvussa nostamme esiin aineistosta nousevan ”realismin” vaatimuksen, joka kytkee ohjauksen vallan ja hallinnan näkökulmaan kuvaamalla tapoja, joilla ohjaajat sanoittavat, miten nuoren tulee tehdä ”mahdollisia” ja ”toteutettavissa olevia” valintoja. Lähtökohtana on havainto, että puhuttaessa nuorten haaveista ja kiinnostuksista osa haastateltavista toivoo nuorilta ’todellisuudentajua’. Nuorilta edellytetään tulevaisuuden suunnittelua ja omiin kykyihin luottamista sekä aktiivista prosessien edistämistä, mutta samalla suunnitelmien tulisi kuitenkin pysyä realistisina. Tässä puhettavassa yksilöllä on vapaus valita esimerkiksi työnsä, mutta valintaprosessia tulee ohjata, jotta tehdään ”oikeita” valintoja. Ohjauksella on funktio (halusi ohjaaja tai ei) yksilöllisten unelmien ja rakenteellisten mahdollisuuksien välillä luovimisessa. Joidenkin haastateltujen ohjausalan ammattilaisten mukaan ohjauksen tehtävä on opettaa realismia, ohjata yksilöitä löytämään itsestään kykyjä ja kiinnostuksen kohteita – sekä näkemään, mitkä vaihtoehdot ovat mahdollisia.

Eräs haastateltavista toteaa, että ohjaajien pitäisi toteuttaa ohjattavien unelmia ja haaveita, sillä itselle mieluisien asioiden tekeminen kiinnittää paremmin työhön. Se tosin ei ole aina realismia:

Me ollaan myös tuomassa työntekijöinä asiakkaalle sitä, että, ettei se liitele jossain, et me kerrotaan, et sul on tämmönen tausta ja vaikutat tämmöselä ihmiseltä, niin voisiko olla, että realistinen työpaikka ois jotain tämmöstä. Et me ei tietenkään, me halu-

taan nostaa asiakkaan itsetuntoo, nostaa valmiutta olla erilaisiin, suhtautua erilaisiin työtehtäviin, et hän vois vaikka vaihtaa alaakin, mut toisaalta me ei voida lähtee nostattaa presidentiks eikä mikskään vastaavaks, et meidän täytyy tuoda realismii keskusteluun, koska välillä ne on ihan hukassa, jos ollu vaikka neljä vuotta työttömänä, niin ei ehkä oo realistista näkemystä siitä, että mihin mä tänä päivänä kykenen. (Haastateltava 3.)

Ohjattavan haaveet eivät aina kohtaa todellisuuden – vaikkapa yksilön taustan ja sen, millaisen vaikutelman hän antaa itsestään – kanssa. Ohjaajan vastuulla on varmistaa, ettei ohjattava kuvittele liikoja vaan pitää unelmansa suhteutettuina kykyihinsä. Ohjattava näyttäytyy ”hukassa olevana”, jolloin ohjaajan on määriteltävä todellisuuden tila ohjattavalle. Seuraava ohjaaja toteaa epärealististen oletusten ja liian itsenäisyyden haastavan ohjaustyötä:

Myöskin se, että jos on epärealistiset kuvat, on ollu kymmenen vuotta työttömänä ja haluaa johtajan paikalle johtajan palkalla. Ja on omaehtonen, eikä ehkä ota sitä palautetta tai sitä tietoa, mikä mulla on tämän hetkisestä työssäolemisesta, et mitä se vaatii ja voiko suoraan mennä. Voihan se jollakin onnistuakin. Mutta ne voi olla semmosia haasteita. (Haastateltava 4.)

Liika omaehtoisuus voi tuottaa ongelmia ohjaustilanteeseen, kun asiakas ei otakaan vastaan ohjausta. Haikkolan (2019) tutkimuksessa työllisyyspalveluissa olevien nuorten oma motivaatio ja pyrkimykset jätettiin huomioimatta, sillä heidän odotettiin motivoituvan siellä tarjottuihin tulevaisuudenkuviin ja niihin kytkeytyviin vaihtoehtoihin. Vaikka myöhäismodernissa yhteiskunnassa yksilöt ovat vapaita valitsemaan, valvotaan heitä samanaikaisesti realististen uravalintojen tekemiseksi (Bengtsson 2011).

... Mut kyl sieltäki löytyy tosi reippaita nuoria. Ne tulee siihen, ykski halus tuonne Karibian risteilylle

emännäks sinne laivalle. Tavallaan ne tavoitteet vähä liianki korkeella. Itsevarmoja ja hyvä, vahva itseluottamus, et ”kylhän minä pystyn ja osaan” ja sitten tulee kolmenlaista CV:täki sieltä samantien. Tämmösten nuorten kanssa on kiva toimia. Mut sit taas pitää vähä laskee sitä niitten... Että ne tavoitteet on aika korkeella, pitää löytää realistiseks ne tavoitteet ja sitä kautta sitte. Nuoriso, mä tykkään siinä, että niil on virtaa niin paljo, et sit pitää top-puuttaakki jo. (Haastateltava 2.)

Nuorilta vaaditaan itsensä tuntemista ja omien kykyjen arviointia realistisesti. Työuraa koskeva päätöksenteon valmius, suunnitelmallisuus ja realismi ovat uravalintaan kypsyydestä (Sharf 2010; Vanhalakka-Ruoho 2015), jota ohjaajat odottavat nuorilta. Ohjaajien puheen mukaan nuoret eivät aina tunne itseään kunnolla, mikä johtaa kykyjen vääristyneeseen arviointiin. Ohjauksen tehtäväksi jääkin arvioida, miten nuorten arvot, kiinnostukset ja valmiudet ovat kehittyneet nuoren päätöksenteon ja valintojen mahdollistamiseksi (Vanhalakka-Ruoho 2015).

Osa nuorista ohjausalan ammattilaisten puheessa puolestaan haluaisi toimia omilla tavoillaan. Heillä voi olla erilaiset työllistymis- ja haaveet kuin mitä ohjaajalla on mielessä. Ohjauksen on kuitenkin opastettava nuoria realistisempaan suuntaan: kohti varmempaa työllistymistä. Näin minimoidaan työttömyyden, toimettomuuden ja syrjäytymisen riskit ja maksimoidaan kiinnittyminen yhteiskunnan rakenteisiin. Onkin ilmeistä, että ohjaajalla on valta määrittellä nuorelle tietty todellisuus, joka ei välttämättä vastaa nuoren käsitystä omista todellisista mahdollisuuksistaan.

Realismin vaatimuksessa ilmenee hallinta vapauden kautta, jolloin pyrkimyksenä on vaikuttaa yksilön itseohjautuvuuteen. Vapaus tarkoittaa ennalta määriteltäviä vaihtoehtoja, joista yksilö on vapaa valitsemaan. Sitaateissa esille tulleet nuoret haluavat tehdä asioita, jotka ohjaajat arvioivat epärealistisiksi vaihtoehtoiksi. Kun ohjattava poikkeaa ohjauksen

tarjoamista vaihtoehtoista, tilanne korjataan palauttamalla haaveilevat takaisin maan pinnalle sopivaksi nähtyjen vaihtoehtojen pariin. Romito (2017) on todennut tutkiessaan opinto-ohjaajien ohjauskäytäntöjä, kuinka ohjaajat haastavat ja muokkaavat oppilaiden negatiivisia näkemyksiä jatkokoulutuksesta. Ohjaus toimii tällöin normalisaation välineenä mahdollistaen oppilaiden asettumisen niihin subjektipositioihin, joiden uskotaan olevan kullekin sopiva.

Yhteenveto

Ohjaajat tiedostavat prekaariin työelämään kytkeytyvät vaikeudet työllistyä täysaikaiseksi työntekijäksi. He tunnistavat myös katkonaiset urat ja entisestä vaikeutuneen työnhaun. Puheesta jää kuitenkin pois työmarkkinoiden ja työelämän kiristyneiden vaatimusten kritisointi. Työelämän ei edellytetä muuttuvan, vaan vastuu pärjäämisestä kohdistuu nuorelle, jonka on osattava muokata itseään vaatimuksiin sopivaksi. Ohjauksen tehtäväksi jää nuorten tukeminen. Haastateltavien puheessa ei ollut havaittavissa pohdintaa rakenteellisista esteistä, kuten sosioekonomisen ja etnisen taustan tai mielenterveys- ja päihdeongelmien vaikutuksesta työllistettävyyteen ja työmarkkinoilla pärjäämiseen.

Hallintaa ja valtaa tutkiessa on oleellista tarkastella subjektilta ulkopuolelta käsin oletettua käytöstä sekä niitä kykyjä ja ominaisuuksia, joita suositaan yli muiden. Ohjaajien puhe työllistettävyydestä asettaa nuoret kahteen erilaiseen asemaan: aktiivisuuden ja passiivisuuden subjektipositioon. Aktiivisuuden subjektipositioon asettuvat puheessa itsenäisesti työnhaustaan huolehtivat nuoret. Heissä korostuvat työllistettävyyden ihanteelliset ominaisuudet eli oikeanlainen asenne työhön (rohkeus, muutosvalmius) sekä omien kykyjen ja osaamisen esille tuominen.

Heillä on motivaatiota ponnistella itsenäisesti työllistymisensä eteen.

Ohjaajat asettavat ne nuoret passiivisuuden subjektipositioon, jotka eivät ole työllistettävyydeltään ihanteellisia. Tähän asemaan sijoitettujen henkilöiden työnhaku on epävarmaa eikä onnistu itsenäisesti. Passiiviseksi nimityssä nuorissa ilmenevät työllistettävyyden kannalta vääränlaiset ominaisuudet, kuten laiskuus, sitoutumattomuus ja suunnittelukyvyttömyys. Aktiivisuuden positioon kuuluvat ominaisuudet muodostuvat halutuiksi ja oletetuiksi työmarkkinoilla pärjäämiseksi. Passiivisuuden positiossa olevat puolestaan määrittyvät työllistymisen kannalta epätoivotuiksi piirteiksi, joita ohjaustyöllä pyritään muokkaamaan. Muodostuneet subjektipositiot asettavat rajoja tai mahdollisuuksia nuorelle ohjattavalle. Kahtiajako työllistettävyydeltään ”hyville” ja ”huonoille” nuorille tarjoaa rajoitetun liikkumatilan. Valmiiksi tarjotuista vaihtoehtoista valitsemiseen ohjaaminen voi estää luovien, toisenlaisten mahdollisuuksien näkemistä. Tiettyihin positioihin osoittaminen on hallintaa, jonka tarkoituksena on osoittaa, mikä on ”normaalia” ja ”hyväksyttävää”.

Haastattelupuheesta nousee esille erityinen ”realismin” vaatimus. Kun ohjattavat nuoret saadaan ajattelemaan itsensä ohjauksen tarjoamien kuvailujen kautta, muokataan nuorten subjektiiutta hallinnan keinoin. Subjekteilla on kuitenkin mahdollisuus neuvotella annetuista ehdotuksista ja vaatimuksista. (Inda 2005; Kaisto & Pyykkönen 2010.) Ohjaajien mukaan osa nuorista rakentaa omaa urapolkuaan itsenäisesti ja normaaliksi nähdystä tavoista poiketen. Jotkut nuoret vastustavat työnhaun konventioita käyttäytymällä väärällä tavalla, ja osa lopettaa ohjauksessa käymisen kokonaan.

Haastateltavat peräänkuuluttivat ohjattavilta aktiivisuutta oman elämänsä ohjailun suhteen. Kärjistetyksi ilmaistuna haas-

tattelupuheessa artikuloitiin, miten nuoren osattava osoittaa tarpeeksi kiinnostusta omaa työllistettävyyttään (asenteiden, kykyjen ja ominaisuuksien kehittämistä) kohtaan tietyllä tavalla; ohjaajan tehtävänä on kuitenkin lopulta ”tietää paremmin” ja osoittaa haastamalla nuorten näkemyksiä nuorelle sopivampia polkuja tai positioita. ”Realismin” korostaminen ei välttämättä tarkoita, että ohjaajat pyrkisivät tietoisesti tukahduttamaan ohjattavien toiveita tai ohjaamaan heitä valitsemiinsa uraputkiin. Siirtymät ja mahdollisimman varma kiinnittyminen työelämään on saatava hallittua tietoyhteiskunnan ylläpitämiseksi. Sultanan (2018) mukaan ura-ohjausta hallitseva sosiaalisen tehokkuuden diskurssi (*social efficiency*) korostaa kykyjen ja taitojen tuottamista talouden hyväksi. Yksilön menestymistä arvostetaan, mutta samalla kehoitetaan ”realismiin” vallitseville työmarkkinoille mukautumisessa. Ohjauksen rooliksi jää työmarkkinoille sopivien kykyjen tunnistaminen. (Sultana 2018.) ”Realismin” vaatimus voidaan ymmärtää ilmentymänä prekaarin työelämän vaatimuksista, jotka raamittavat ohjaustyötä.

”Realismin” korostaminen voi olla ohjaajien tapa suojella nuoria ”vääriksi” arvotamiltaan uravalinnoilta, jotka pahimmassa tapauksessa voivat johtaa syrjäytymiseen. Joidenkin nuorten urahaaveet näyttäytyvät riskeiltä, joiden minimoimiseen ohjaajat pyrkivät. Työmarkkinoiden epävarmuus kasvat-
taa mahdollisuutta jäädä niiden ulkopuolelle, jolloin hyödyntämättä jää tietoyhteiskunnalle elintärkeä potentiaali: ihminen, joka pystyy käyttämään ja luomaan tietoa aktiivisesti sopeutuen ympäristöönsä. Jatkuvasti omia kykyjään kehittävä ja aktiivisesti työllistymismahdollisuuksia etsivä kansalainen myös säästää yhteiskunnan resursseja. Nuorilta vaadittu realismi ohjaa heitä poluille, joita pitkin on turvallisempi edetä. Tällöin tietoyhteiskunnalle vaarallisia uhkia, kuten

toimettomuutta, voidaan paremmin hallita. Perimmäisenä tavoitteena on yksilö, joka huolehtii omasta työllistettävyydestään.

Viitteet

- 1 Employability-käsitteellä ei ole vakiintunutta suomenkielistä käännettä, mutta esimerkiksi Kinnari (2020) on kääntänyt sen työllistettävyydeksi: yksilön kykeneväisyys (able) määräytyy työllistämisen (employ) normien mukaisesti.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) *Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 160.
- Bengtsson, Anki (2011) European Policy of Career Guidance: the interrelationship between career self-management and production of human capital in the knowledge economy. *Policy Futures in Education* 9 (5), 616–627.
- Council of the European Union (2008) *Resolution of the Council and of the Representatives of the Member States, Meeting within the Council, on Better Integrating Lifelong Guidance into Lifelong Learning Strategies*. Brussels: Council of the European Union.
- Coutinho, Maria & Dam, Uma & Blustein, David (2008) The psychology of working and globalization: A new perspective for a new era. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 8 (1), 5–18.
- Dale, Roger & Kazepov, Yuri & Rinne, Risto & Robertson, Susan (2016) Scales, discourses and institutions in the governance of educational trajectories in Europe. Teoksessa Andreas Walther & Marcelo Parreira do Amaral & Morena Cuconato & Roger Dale (toim.) *Governance of educational trajectories in Europe: Pathways, policy and practice*. London & New York: Bloomsbury, 55–74.
- Davies, Bronwyn. 2000. *A body of writing 1990-1999*. Walnut Creek (CA): AltaMira Press.
- Dean, Mitchell (1995) Governing the unemployed self in an active society. *Economy and Society* 24 (4) 559–583.
- Dean, Mitchell (1999) *Governmentality. Power and rule in modern society*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Dean, Mitchell (2007) *Governing societies. Political perspectives on domestic and international rule*. Berkshire: Open University Press.
- Edwards, Richard (2008) Actively seeking subjects? Teoksessa Andreas Fejes & Katherine Nicoll (toim.) *Foucault and lifelong learning: governing the subject*. London: Routledge, 21–33.
- European Commission (2000) *A memorandum on lifelong learning*. Commission staff working paper. Brussels: Commission of the European Communities.
- Fejes, Andreas (2008) To be one's own confessor: educational guidance and governmentality. *British Journal of Sociology of Education* 29 (6), 653–664.
- Foucault, Michel (1980) *Power/Knowledge*. Brighton: Harvester.
- Foucault, Michel (1982) The subject and power. Afterword. Teoksessa Hubert Dreyfus & Paul Rabinow (toim.) *Michel Foucault. Beyond structuralism and Hermeneutics*. Brighton: Harvester Press, 208–226.
- Foucault, Michel (1998) *Seksaalisuuden historia: tiedontahto, nautintojen käytäntö, huoli itsestä*. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus. (Ransk. alkuteokset 1976 & 1984.)
- Foucault, Michel (2008) *The birth of biopolitics. Lectures at the Collège de France 1978–1979*. Toim. Arnold I. Davidson, käänt. Graham Burchell. New York: Palgrave Macmillan.
- Haikkola, Lotta (2019) Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Acta Sociologica* 62 (3), 334–348.
- Haikkola, Lotta & Näre, Lena & Lähteenmaa, Jaana (2017) Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 53–78.
- Halme, Kimmo & Viljamaa, Kimmo & Merisalo, Maria (2014) Governing the knowledge economy ecosystem. Teoksessa Kimmo Halme & Ilari Lindy & Kalle A. Piirainen & Vesa Salminen & Justine White (toim.) *Finland as a knowledge economy 2.0. Lessons on policies and governance*. Washington: The World Bank, 77–96.
- Harjula, Samira & Kalalahti, Mira & Varjo, Janne (2021) Ääniä opinto- ja uraohjauksen kansallisella kentällä – ohjauksen kehittämistä koskevien argumenttien analyysi. *Kasvatus* 52 (3), 269–281.
- Haunss, Sebastian (2013) *Conflicts in the knowledge*

- society: the contentious politics of intellectual property*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ikävalko, Elina. 2016. Vaikenemisiä ja vastarintaa: valtasuhteet ja toiminnan mahdollisuudet oppilaitosten tasa-arvosuunnittelussa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Inda, Jonathan Xavier (2005) Analytics of the modern. An introduction. Teoksessa Jonathan Xavier Inda (toim.) *Anthropologies of modernity. Foucault, governmentality and life politics*. Oxford: Blackwell, 1–20.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssi-analyysin aakkaset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Juhila, Kirsi (1999) Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssi-analyysin aakkaset*. Tampere: Vastapaino, 160–200.
- Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (2010) Johdanto: Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–24.
- Kallio, Kirsi Pauliina & Häkli, Jouni (2011) Tracing children's politics. *Political Geography* 30 (2), 99–109.
- Karjalainen, Vappu (2013) Työttömän palvelujärjestelmän aktivoituminen. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa*. Helsinki: Terveuden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kinnari, Heikki (2020) *Elinikäinen oppiminen ihmistä määrittämässä: Genealoginen analyysi EU:n, OECD:n ja Unescon politiikasta*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985) *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Lampi, Emilia & Vähäsantanen, Katja & Rantanen, Johanna (2019) Uraohjaajien osaaminen ja haasteet työelämän murroksessa. *Aikuiskasvatus* 39 (3), 208–220.
- Mäkinen, Sanna (2015) Näköaloja toimijuuteen nuoruuden siirtymässä ja suunnanotoissa. Teoksessa Päivi Annika Kauppila & Jussi Silvonon & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkku*. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology, Nro 11. Joensuu: University of Eastern Finland, 103–127.
- Mäkinen, Sanna & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2017) Guidance centers as sites for construction of agency among young people on the educational margins. Teoksessa Valérie Cohen-Scali & Jerome Rossier & Laura Nota (toim.) *New perspectives on career counseling and guidance in Europe: Building careers in changing and diverse societies*. Cham: Springer, 167–185.
- OECD (2004) *Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap*. The Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OKM (2011) *Elinikäisen ohjauksen kehittämisen strategiset tavoitteet*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:5. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- OPH (2014) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.
- OPH (2019) *Lukion opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.
- OPH (2021) Opinto-ohjaus ammatillisessa koulutuksessa. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opinto-ohjaus-ammattillisessa-koulutuksessa> (Viitattu 3.11.2021.)
- Parker, Ian (1992) *Discourse dynamics. Critical analysis for social and individual psychology*. London: Routledge.
- Pyöriä, Pasi (2005) Työelämän muutos tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Tommi Inkinen & Antti Kasvio & Hanna Liikala (toim.) *Tietoyhteiskunta: myytit ja todellisuus*. Tampere: Tampere University Press, 155–172.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2013) *Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Rambla, Xavier & Kovacheva, Siyka & Parreira do Amaral, Marcelo (2019) Introduction: Between knowledge and economy: lifelong learning policies for young adults in Europe. Teoksessa Marcelo Parreira do Amaral & Siyka Kovacheva & Xavier Rambla (toim.) *Lifelong learning policies for young adults in Europe*. Bristol: Policy Press, 3–20.
- Romito, Marco (2017) Governing through guidance: an analysis of educational guidance practices in an Italian lower secondary school. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 40 (6), 773–788.
- Rose, Nikolas (1999) *Powers of freedom. Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sharf, Richard S. (2010) *Applying career development theory to counseling*. Belmont: Brooks/Cole.
- Simmons, Robinson & Thompson, Ron & Russell, Lisa (2014) *Education, Work and Social Change: Young People and Marginalization in Post-Industrial Britain*. New York: Palgrave Macmillan.

- Stehr, Nico (1994) *Knowledge societies*. London: Sage.
- Sultana, Ronald G. (2018) Precarity, austerity and the social contract in a liquid world: career guidance mediating the citizen and the state. Teoksessa Tristram Hooley & Ronald G. Sultana & Rie Thomsen (toim.) *Career Guidance for Social Justice: Contesting Neoliberalism*. New York & London: Routledge, 63–76.
- TEM (2020) *AmmatINVALINTA- ja uraohjauksesta onnistumisiin. Elinikäisen ohjauksen kehittämistutkimuksen loppuraportti*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:15. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Toinen, uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Törrönen, Jukka (2001) The concept of subject position in empirical social research. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 31 (3), 313–329.
- Uusikangas, Silja & Hiilamo, Heikki (2020) Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen TE-palveluissa. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) *Tutkittu ja Tulkittu Ohjaamo: nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 226. 120–145.
- Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2015) Toimijuus ja suunnanotto elämässä. Teoksessa Päivi Annika Kauppila & Jussi Silvonen & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkinta*. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology, Nro 11. Joensuu: University of Eastern Finland, 39–56.
- Varjo, Janne & Kalalahti, Mira & Silvonen, Jussi (2020) Mihin oppilaita ohjataan? – Opinto-ohjauksen rationaliteetit peruskoulun opetussuunnitelmien perusteissa. *Kasvatus & Aika* 14 (4), 4–20.
- Åkerblad, Leena (2015) Hämmennystä ja reittivalinnan vaikeutta - prekaari toimijuus. Teoksessa Päivi Anneli Kauppila & Jussi Silvonen & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkinta*. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology, Nro 11. Joensuu: University of Eastern Finland, 129–144.